

CARMEN SYLVA. CUGETĂRI ȘI AFORISME REGALE

Prof. univ. dr. habil. DIANA CÂMPAN
Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

Abstract: *Considering the voices of the Romanian historical Royalty defining for the national culture, probably the literary work of the writer-queen Carmen Sylva (Queen Elizabeth of Romania, 1943-1916) is the least known and not often placed in the interest of the critics, even if the Queen was the author of dozens of volumes of poems, prose, memorialistic literary works and aphorisms, but also a well-known translator. Queen Elizabeth of Romania remained deeply connected to the major European culture all her life, staying close to both German and French cultural space; not a few well-known writers would cross his threshold at his residence in the Carpathians and attended her literary and artistic salons (among them, the poet Jean Richepin, Robert de Montesquiou and the writer Pierre Loti, who will become her confidant and one of the great cultural friends). In the present study, we are interested to analysing Carmen Sylva's aphorisms, which appeared, in 1882, in Paris, at Calmann-Lévi Publishing House, a volume of thoughts in French, entitled Les pensées d'une reine, with a preface written by Louis Ulbach. Six years later, Carmen Sylva reissued, completed with new texts, the French volume Les pensées d'une reine, this time under the care of her friend, writer and editor Pierre Loti. The volume of aphorisms was awarded the Botta Prize of the French Academy. Thematically, Carmen Sylva's aphorisms cover some generous symbols: there are assertions about life, humanity, love, happiness, suffering, spirit, art, duty, pride, politics.*

Keywords: *aphorisms, Queen Carmen Sylva, Romania, writer*

Între vocile regalității românești definitorii pentru cultura națională, probabil că opera scriitoarei-regine Carmen Sylva (Regina Elisabeta a României, 1943-1916) este cea mai puțin cunoscută publicului larg și prea puțin așezată în centrul de interes al exegeților, deși este autoarea a zeci de volume de poezii, proze, memorialistică și aforisme, dar și o traducătoare consacrată.

Elisabeth Pauline Ottilie Luise, devenită Regina Elisabeta a României și cunoscută sub pseudonimul literar Carmen Sylva, s-a născut la Neuwied, la data de 29 decembrie 1843, cu statut de prințesă germană de Wied, ca fiică a perechii princiare Hermann de Wied și Marie de Wied. Spiritul epocii a fost de natură să determine familia în a-i asigura un tip de educație specific caselor princiare, așa încât viitoarea regină Elisabeta devine o bună cunoscătoare a umanioarelor, cu o pasiune aparte pentru limbile și literaturile străine (franceză, engleză, latină, greacă veche), istoria artei, istorie, religie și se va implica, încă din adolescență, în activități sociale cu scop caritabil, dezvoltând o fire romantică, o empatie aparte față de oamenii simpli și o aplecare asupra inteligenței populare.

Vorbim, așadar, despre o conduită aristocratică și selectă, care îi va folosi deplin după ce, în anul 1869, devine soția unui Hohenzollern (Carol de Hohenzollern-Sigmaringen) care, în 1881, devine regele României, Carol I. Cu o

puternică implicare în evoluția societății românești, Regina Elisabeta a desfășurat, din spatele frontului, activități de susținere a cauzei românești și a trupelor conduse de Carol I în timpul Războiului Ruso-Turc (1877-1878). Exemplară este atitudinea Reginei Elisabeta în relație cu Regele Carol I, de o sensibilitate profundă fiind corespondența dintre cei doi în anii de mari frământări din timpul Războiului de Independență (corespondență publicată în volumul apărut sub îngrijirea Silviei Irina Zimmermann și a Romaniței Constantinescu, „*Cu iubire tandră, Elisabeta. Mereu al tău credincios, Carol*”. *Corespondența perechii regale. 1869–1888*¹). Nu pot fi trecute cu vederea câteva contribuții de mare însemnătate: fondarea, în anul 1868, a „Societății Naționale de Cruce Roșie”, fondarea și susținerea financiară a „Institutului Surorilor de Caritate” din București și a „Serviciului de Ambulanță”.

Regina Elisabeta va rămâne, toată viața, puternic ancorată în cultura majoră, fiind apropiată deopotrivă de spațiul cultural germanic și de cel francez, nu puțini fiind scriitorii consacrați care aveau să-i treacă pragul la reședința sa din Carpați și să frecventeze saloanele sale literare și artistice (între ei, poetul Jean Richepin, Robert de Montesquiou și scriitorul Pierre Loti, care îi va deveni confident și unul dintre marii apropiați culturali). Așa cum opinează Silvia Irina Zimmermann, „În ultima parte a vieții, regina Elisabeta a avut o influență covârșitoare în promovarea culturii române. În primul rând, regina a promovat muzica românească și în special pe cea a muzicianului George Enescu, ulterior devenit celebru în Europa Occidentală, pe care îl numește «copilul ei sufletesc» în dedicația apărută în cartea *In der Lunca (În luncă)*, 1904. În aceeași măsură s-a implicat în proiecte de binefacere, în special în inițiative pentru întrajutorarea orbilor, întemeind colonia de nevăzători *Vatra Luminoasă* din București. Viața și influența acestor acțiuni ale reginei au fost prezentate în mai multe publicații germane și reflectate de către regină însăși, în povestirile ei, cum este *Wie die Blinden sehen (Cum văd orbii)* din volumul *Märchen einer Königin (Poveștile unei regine)*, 1901.”² Volumul memorialistic *Colțul penajilor mei* este edificator cu privire la construcția personalității reginei și scriitoarei Carmen Sylva, fiind o frescă autentică a mișcărilor socio-culturale și de idei ale epocii.

Este cunoscută prietenia specială care a legat-o pe regină de cumnata lui Titu Maiorescu, Mite Kremnitz, de o importanță deosebită în istoria literaturii române fiind volumul de traduceri din poezia românească, publicat, împreună cu Mite Kremnitz, în anul 1881, intitulat *Rumänische Dichtungen (Poezii românești)*, volum (36 de poezii semnate de Alecsandri, Bolintineanu, Eminescu, Negruzzi și Șerbănescu), în care îi apăreau și lui Eminescu primele poeme în tălmăcire germană.

¹ *Regina Elisabeta a României către Regele Carol I al României în volumul „Cu iubire tandră, Elisabeta”. „Mereu al tău credincios, Carol”. Corespondența perechii regale, Volumul I. 1869 – 1888, Ediție critică și comentată, note și traducere din germană de Silvia Irina Zimmermann și Romanița Constantinescu. Transcriere după manuscrisul în limba germană, stabilirea textului, studiu introductiv și indice de Silvia Irina Zimmermann, Editura Humanitas, București, 2020.*

² Silvia Irina Zimmermann, *Carmen-Sylva, Regina poetă. Literatura în slujba Coroanei*. Cu o prefață de Altea Sa Regală Principele Radu al României. Traducere din limba germană de Monica Livia Grigore, Editura All, 2013, p. 16-17.

Ulterior apariției acestei ediții de traduceri, colaborarea în plan literar dintre Carmen Sylva și Mite Kremnitz avea să se concretizeze prin publicarea, sub pseudonimul „Dito și Idem”, a altor lucrări literare: *Aus zwei Welten* – roman epistolar (Leipzig, Editura Kröner, 1883); *Astra* – roman epistolar, Bonn, Editura Strauß, 1886; *Anna Boleyn* - dramă istorică, Bonn, Editura Strauß, 1888; *Feldpost* – roman epistolar, Bonn, Editura Strauß, 1886; *In der Irre* – culegere de nuvele, Bonn, Editura Strauß, 1888; *Rache und andere Novellen*– culegere de nuvele, Bonn, Editura Strauß, 1889.

Începând cu anul 1880, Regina Elisabeta va opta să semneze sub pseudonimul „Carmen Sylva”. Cunoscută ca „regina-poetă”, Carmen Sylva rămâne, încă, o voce insuficient descifrată ca tip de scriitură, căci, așa cum este de părere Silvia Irina Zimmermann, „Nota caracteristică a scrierilor Carmei Sylvei este dominată de combinația intenționată a mijloacelor de stil naive și intense: realismul detaliilor, imaginile de o extremă autenticitate, tablourile de groază, fantezia, motivele folclorice și populare, sentimentalismul și tendința moralizatoare. Se poate vorbi astfel despre o practică a scrierii spontană, improvizată, diletantă și naivă – «naiv» înțeles în sensul de nealterat și genuin în fața regulilor teoriilor literare și estetice. Textele sale corespund unei așa-numite «culturi a imitației», unei estetici populare, aflată în contradicție cu poezia estetică și orientată într-o manieră comună către modele literare populare precedente, cu scopul obținerii succesului în fața maselor.³ Carmen Sylva și-a dorit, mărturisit, conform cercetătorilor documentariști, ca întreaga-i operă (însumând zeci de volume de poezie, proze, pagini memorialistice sau aforisme, să fie tradusă în limba română; legatarul testamentar literar al Reginei, Alexandru Tzigara-Samurçaș, a pornit un amplu efort în acest sens, care ar fi trebuit să se concretizeze într-o Mică Bibliotecă a Reginei, „Carmen Sylva”, însă proiectul a fost abandonat la moartea reginei (survenită în 1916, la Palatul Regal din București, fiind înmormântată în incinta Catedralei de la Curtea de Argeș). Mai mult, vreme de 50 de ani, în timpul perioadei comuniste, opera ei a fost complet interzisă, iar în decembrie 1989, în urma incendiului de la Biblioteca Centrală Universitară din București, a fost distrus un important fond de manuscrise aparținându-i Carmei Sylvei.

În prezentul studiu, ne interesează o mai atentă apropiere de **aforismele** Carmei Sylvei, căreia îi apărea, în 1882, la Paris, la Editura Calmann-Lévi, un volum de cugetări în limba franceză, intitulat *Les pensées d'une reine*, cu o prefață scrisă de Louis Ulbach. Șase ani mai târziu, Carmen Sylva reedita, completat cu texte noi, volumul francez *Les pensées d'une reine*, de această dată sub îngrijirea prietenului său, scriitorul și editorul Pierre Loti. Volumul de aforisme avea să fie distins cu Premiul *Botta* al Academiei Franceze.

Acest volum este de natură să fructifice, complementar poeziei, plaja foarte largă de cugetări ale reginei și, desigur, se remarcă aplecarea ei asupra cadrelor de evoluție a societății timpului, în mod special a păturii de mijloc și a celei de jos, scriitoarea fiind tentată să abordeze, cu prioritate, problematica minorului și să se apropie de o tematică oarecum tabuizată în epocă: raportarea la condiția femeii,

³ *Ibidem*, p. 18.

evidențierea injustelor atitudini față de categorii sociale marginalizate, problematica religiosului, valori etice și artistice, fluxul sentimentelor. Are, însă, dreptate cercetătoarea Silvia Irina Zimmermann atunci când semnaleză că „Se poate constata faptul că autoarea rămâne conștientă de poziția sa socială de regină și că prin tematica operei sale nu acționează cu ostilitate sau atacând tabuuri. Ea transmite în mare parte o perspectivă conservatoare asupra lumii și pledează în acest scop prin tendința moralizatoare a lucrărilor sale. Conservatorismul Carmen Sylvei poartă în primul rând o amprentă politică. Aici se poate observa contradicția dintre motivația personală cosmopolită pe de o parte și poziția conservatoare și pro-dinastică pe de altă parte. Astfel, Carmen Sylva pledează pentru filantropie, cosmopolitism și pacifism, idealizându-și astfel rolul de mijlocitoare între culturi diferite.”⁴

În *Prefața* la volumul *Carmen Sylva (Elisabeta a României) & Pierre Loti. În jurul „Exilatei” la Sinaia, București, Veneția*, Gabriel Badea-Păun remarcă, privitor la seria de aforisme ale Carmen Sylvei: „Această culegere, *Cugetările unei Regine*, va rămâne lucrarea ei cea mai semnificativă: florilegiu de aforisme impregnate de un profund bun simț și de o luciditate izbitoare, uneori chiar crudă, exprimate cu o anume artă a formulării, scrierea denotă concepția destul de pesimistă și dezamăgită a autoarei ei despre lume. Poate că s-a născut din înfruntările verbale din salonul ei. Toată viața, Carmen Sylva va transcrie cu o caligrafie frumoasă aceste aforisme pe fotografii și pe cărțile poștale cu portretul ei și le va dărui apropiaților ei, celor care o vizitau la Curte, le va trimite corespondenților ei care le cereau, sau chiar le va vinde ca să finanțeze operele de caritate pe care le patrona, iar uneori le va prinde cu ace de corsajele doamnelor din suita ei, ca pe niște podoabe de hârtie conținând povețe folositoare.”⁵

Ca specie de graniță, asociată de unii teoreticieni categoriei *minorului*, **aforismul** (din grecescul ἀφορισμὸν *aphorizein*, însemnând „a delimita”), de unde s-a derivat *aphorismos*, („definiție”) desemnează, conceptual, un enunț extrem de concis, dar puternic încărcat semantic, expresiv în ciuda simplității discursului și deschizând, în regimul cugetării, apetența pentru aprofundarea miezului semnificației, în care sunt înghesuite adevăruri dense, păreri și cugetări conclusive privitoare la un aspect sau altul al destinului și al umanității în sine. În general, mesajul aforistic predispune la „cugetarea de după cugetare”, generându-se un dialog tacit între enunțator și cititorul potențial, această lectură interiorizată fiind, în fond, tocmai rostul eficient al aforismului, împreună cu efectele post-meditative, de obicei orientate spre crearea unor judecăți de valoare și spre asumarea unor responsabilități față de elemente concrete ale destinului, la care autorul aforismului face referire.

Este foarte adevărat că acest gen de literatură sapiențială, de factură gnostică, nu este neapărat un produs artistic pe care Carmen Sylva îl realizează

⁴ Silvia Irina Zimmermann, *Carmen-Sylva, Regina poetă. Literatura în slujba Coroanei*, Cu o prefață de Altea Sa Regală Principele Radu al României. Traducere din limba germană de Monica Livia Grigore, Editura All, 2013, p. 19.

⁵ Gabriel Badea-Păun în *Prefața* la volumul *Carmen Sylva (Elisabeta a României) & Pierre Loti. În jurul „Exilatei” la Sinaia, București, Veneția*. Texte reunite și prezentate de Allain Quella-Villéger. Prefață de Gabriel Badea-Păun. Traducere de Silvia Colfescu, București, Editura Vreimea, 2016.

având conștiința mecanismelor ulterioare receptării și că nu mizează pe rolul imediat problematizant și moralizator al aforismelor sale. Culegerea de aforisme ce-i aparține pare să acopere, mai degrabă, o necesitate lăuntrică de exprimare de sine fără mediatori (respectiv fără inserțiile imaginarului și mărcile naratologicului, așa cum se întâmplă în proze, ori ale sentimentalismului liric, specific poeziei), fiind de natură să evidențieze o exteriorizare a cugetului dintr-o simplă rațiune de a nu lăsa neeternizat miracolul cugetării. Autoarea nu pare să fi mizat prea mult pe calcularea simetriilor exprimării, nici pe infuzarea forțată a textului cu nuanțele alegoricului ori ale parabolei, ci mai ales pe un anume cult al simplității și al înțelepciunii cu miez, pe rostirea frustă, neartificializată și necosmetizată, născută, parcă, din plăcerea sinceră a confesiunii și dintr-un soi de respect față de propriile gânduri și, implicit, față de propria conștiință. Nu ne miră, ca atare, nici definiția aforismului pe care autoarea o strecoară, subtil-metaforic, între celelalte secvențe de gând: „Aforismul este ca o albină încărcată de pradă, cu toate că nu are drept armă decât un ac”⁶, căci „E nevoie de multă gândire pentru a da la iveală o cugetare, așa cum e nevoie de multe generații pentru a produce un gânditor”⁷. Tematic, aforismele Carmen Sylvei acoperă câteva paliere generoase: sunt aserțiuni despre viață, umanitate, iubire, fericire, suferință, spirit, artă, datorie, trufie, politică. Interesante sunt, la nivelul construcției aforismelor, câteva predilecții ale autoarei spre comparații și structuri mito-simbolice care se insinuează lent și profund în structurile semantice bifurcate ale cugetărilor, imposibil de decriptat fără o atentă și calmă asumare a codului sensibil și numai după activarea unui instrumentar al receptării care smulge cititorul din conduita unei lecturi leneșe. Fără să fi intenționat, probabil, o atare asumare a responsabilităților de lectură, autoarea-regină mizează, mai degrabă, pe conduita dialogică, tentând ieșirea din granițele statutului de scriitoare către cel de confesor care caută și *se caută* în angrenajul unei mentalități eliberate de orice constrângeri. Poate că de aici ar trebui începută și analiza structurii binare a majorității aforismelor, construite după o logică sistemică: aserțiune încărcată ontologic, urmată de un protocol de tip *mise en abyme*: „La miezul nopții, cei care umblă pe străzi sunt oamenii fericiți, la ora patru dimineața, cei nefericiți; poate că între miezul nopții și patru dimineața, fericirea a trecut în mare grabă”⁸; „Adversarii nu sunt de folos decât la urcuș. Odată ajunși pe culme, nu ne mai sunt necesari”⁹; „Omul e ca o vioară. Numai după ce ultima coardă se rupe, devine o bucată de lemn.”¹⁰; „Prietenia bazată numai pe recunoștință este ca o fotografie: cu timpul, se decolorează.”¹¹; „Suferința este o căruță greoaie, condusă de o mână de fier. Cu cât

⁶ Toate trimiterile se fac la ediția: Carmen Sylva, *Fluturi sărutându-se*. Cugetări și poezii. Prefață de Principele Radu al României. Ediție îngrijită și cronologie de Gabriela Badea-Păun. Cugetări în românește de Doina Jela Despois. Poezii în românește de George Coșbuc, Ilie Ighel Deleanu, Șt.O. Iosif, Elena Poenaru, București, Curtea Veche Publishing, 2013.

⁷ Carmen Sylva, *Fluturi sărutându-se*. Cugetări și poezii, ed. cit., p. 108.

⁸ *Ibidem*, p. 39.

⁹ *Ibidem*, p. 43.

¹⁰ *Ibidem*, p. 55.

¹¹ *Ibidem*, p. 72.

drumul este mai accidentat și mai bolovănos, cu atât ea se strică mai repede; cu cât el este mai reavăn și mai afânat, cu atât ea se împotmolește.”¹²; „Ne ardem aripile, ca insectele; din nefericire, noi nu murim din pricina asta.”¹³; „În artă, nu trebuie să spui un adevăr, ci adevărul. Iar asta e tot atât de greu ca și în viață.”¹⁴; „Prostia se așează în primul rând, ca să fie văzută; inteligența se așează în spate, ca să vadă.”¹⁵. Este evidentă, desigur, chiar la nivelul exemplelor de mai sus, lejeritatea cu care scriitoarea Carmen Sylva mută obiectivul dinspre osatura unor adevăruri resimțite ca durabile și gândite într-un areal intim, profund personalizat, către extensia universală a semnificației, dublată de articularea altor mărci semantice la rândul lor deschise, non-ermetice, permissive cititorului avertizat asupra codului sensibil al aserțiunii și, implicit, bănuțat a fi predispus la a duce mai departe, în cheie personală, Sensul.

Interesantă și demnă de un popas exegetic ni se pare a fi și infuzarea inteligentă a multor aforisme cu notele filosofiei timpului, evidentă fiind buna așezare a autoarei în cultură și cunoașterea efectivă a unor direcții ale gândirii, dinspre structurile mito-simbolice ale lumii antice până spre clasicismul și romantismul filosofic european, chiar cu deschideri către noile epistemologii ale jumătății de secol 19. Vom regăsi, spre exemplu, în epicentrul aforismelor, ancore clare în filosofia solitudinii, singurătatea fiind, de altfel, un mit personal al scriitoarei-regină, marcată, în lungi perioade ale destinului, de acest principiu al *șederii-cu-sine-însăși*, probabil tocmai acesta fiind și debușeul pasiunii pentru scrierea de aforisme impregnate cu poetica sinelui: „Stânca solitară devine din ce în ce mai colțuroasă; piatra de râu, din ce în ce mai rotundă.”¹⁶; „Trebuie să cunoști foarte bine oamenii, pentru a ajunge să ai curajul să fii doar, cu simplitate, tu însuși.”¹⁷; „Unele femei au puritatea maiestuoasă a lebedelor. Dacă le rănești, li se zburlesc penele pentru o clipă; dar apoi le vezi întorcându-se tăcute și refugiindu-se în mijlocul apelor.”¹⁸; „Când suferim intens, ne închidem ca scoicile; dacă ne-ar deschide cineva inima cu forța, ne-ar ucide”¹⁹.

Marcaje puternice par să vină dinspre filosofia kantiană și schopenhaueriană, mai ales atunci când cugetarea este orientată către problematica geniului și, în general, a condiției omului ca actant într-un univers dez-limitat și într-o societate mai degrabă tentată să evidențieze răul ca mecanism al devenirii și să supraliciteze potențialitatea negativă, în locul admirației și al promovării valorilor. Se remarcă limpezimea cugetului, lipsa de fantoșe semantice ori de obscurități alunecoase, vocea scriitoarei dobândind o anume fermitate moralizatoare, dar

¹² *Ibidem*, p. 95.

¹³ *Ibidem*, p. 97.

¹⁴ *Ibidem*, p. 116.

¹⁵ *Ibidem*, p. 126.

¹⁶ *Ibidem*, p. 40.

¹⁷ *Ibidem*, p. 55.

¹⁸ *Ibidem*, p. 61.

¹⁹ *Ibidem*, p. 96.

neostentativă: „Geniul este asemenea soarelui: își împrumută lumina”²⁰ (p. 107); „Geniul este un suveran care se adăpostește într-o colibă și, prin simpla lui prezență, coliba devine palat”²¹; „Geniul este asemenea vântului: nu știm de unde vine, nici unde se duce, nu știm ce duce cu el, nici ce distruge și, ceea ce e și mai important, nu știe nici el însuși”²²; „Pentru a măsura inteligența, noi cântărim craniul. E ca și cum coaja strugurelui am mânca-o ca să simțim buchetul vinului.”²³; „Vorbind prea mult, schimbăm aurul gândirii în mărunțiș, până când ajungem să părem săraci.”²⁴; „Ne temem de originalitate ca de un veștmânt prea nou și depunem cele mai mari eforturi ca să fim ca toată lumea.”²⁵; „Cometele și marile spirite lasă întotdeauna o dâră de lumină în care se agită puzderie de atomi”²⁶.

Deși un spirit feminin aristocratic, Carmen Sylva nu se sfiește să intenteze, în câteva aforisme, un întreg proces politicului, marcată, desigur, de mișcarea de idei și de tribulațiile timpului istoric pe care îl traversează; totuși, la o analiză atentă, aforismele din această arie tematică se dovedesc a fi depozitarele unor adevăruri valabile în oricare timp și spațiu, perfect adaptabile referențial până și în contemporaneitate. Vom remarca, în această serie, în mod deosebit, validarea unor elemente ale bestiariului încărcate cu conținut mitic, ancestral, scriitoarea dovedindu-se a nu fi străină de fluctuațiile simbolice ale unor arhetipuri recurente în imaginarul cultural universal: „Politica seamănă cu deșertul: o pală de vânt formează un munte enorm și mirajele sunt aici frecvente și periculoase.”²⁷; „Politica e ca păianjenul: un animal de pradă.”²⁸; „Doi câini care mănâncă din aceeași strachină: așa începe războiul.”²⁹; „Când îi vedem pe contemporani cum se sfășie între ei, nu ne mai mirăm de prăbușirea postumă a aproape tuturor marilor oameni în fața vocilor mici care ies la iveală din vechi arhive.”³⁰; „Dacă ar fi prevăzut jurnalismul, Gutenberg și-ar fi distrus propria invenție”³¹.

Emblematică rămân și aserțiunile despre principiile artei, autoarea dovedindu-se nu doar o fină cunoscătoare a principiilor cathartice, ci și un spirit rafinat, care a înțeles că, în perimetrul artei, exercițiul admirației și recunoașterea Celuilalt ca valoare, deși ar trebui să primeze ca funcții ale însuși mecanismelor ieșirii artei / artistului în lume, sunt grav avariate de egoismele fundamentale ale omului, orgolios și incapabil să accepte vecinătățile înalte. De aici și o anume încărcătură de tristețe resimțită acut în întregul ciclu de aforisme pe această temă, dar și puterea exemplului moralizator: „De ce să descrii urâtenia, dacă frumusețea n-

²⁰ *Ibidem*, p. 107.

²¹ *Ibidem*, p. 109.

²² *Ibidem*, p. 109.

²³ *Ibidem*, p. 108.

²⁴ *Ibidem*, p. 108.

²⁵ *Ibidem*, p. 108.

²⁶ *Ibidem*, p. 109.

²⁷ *Ibidem*, p. 162.

²⁸ *Ibidem*, p. 162.

²⁹ *Ibidem*, p. 163.

³⁰ *Ibidem*, p. 164.

³¹ *Ibidem*, p. 163.

a fost încă epuizată?”³²; „În artă, nu trebuie să spui un adevăr, ci adevărul. Iar asta e tot atât de greu ca și în viață.”³³; „Nelegiuirile comise de regele David au fost uitate. Psalmii lui au rămas.”³⁴; „Înainte de a începe o lucrare nouă, ne simțim lipsiți de talent, epuizați, surmenați, terminați, incapabili să mai facem ceva - și ne vine să murim. Viitorul ne trimite o rază și totul devine în jur luminos: suntem tineri, puternici, ca la începutul vieții, ca și cum n-am fi cunoscut-o înainte.”³⁵; „Îngenunchem în fața artistului, fiindcă simțim în el unul dintre atributele divinității: puterea creatoare.”³⁶; „Azi, virtuozii sunt toți oamenii. Asta nu înseamnă că a crescut cu mult numărul artiștilor”³⁷.

Cu aforismele Reginei Elisabeta a României ne situăm, așadar, în proximitatea unui interesant bagaj ideatic și afectiv, cu siguranță demn de a se situa mult mai atent în centrul de interes al analiștilor, dincolo de ancorarea restrictivă în mentalul colectiv al timpului istoric de extracție. Acest gen de scrieri avertizează, încă o dată, asupra fundamentului pe care se sprijină canonul literar, a cărui temelie solidă avea să permită, de la o epocă la alta, ridicarea vârfurilor culturale. Nu întâmplător Carmen Sylva sesiza, la modul poetic și vag-melancolic, că „În tinerețe, suntem ca un castel medieval, cu tot felul de unghere ascunse, pivnițe subterane, galerii misterioase, șanțuri și ziduri de protecție; mai târziu, suntem ca o reședință modernă, opulentă, strălucitoare, elegantă, cochetă, accesibilă numai celor aleși; iar, la sfârșit, suntem ca o imensă hală deschisă tuturor, sau piață, sau muzeu, sau catedrală, sau cimitir”³⁸.

Bibliografie

- Carmen Sylva, *Fluturi sărutându-se*. Cugetări și poezii. Prefață de Principele Radu al României. Ediție îngrijită și cronologie de Gabriel Badea-Păun. Cugetări în românește de Doina Jela Despois. Poezii în românește de George Coșbuc, Ilie Ighel Deleanu, Șt.O. Iosif, Elena Poenaru, București, Curtea Veche Publishing, 2013.
- Carmen Sylva (Elisabeta a României), Pierre Loti, *În jurul „Exilatei” la Sinaia, București, Veneția*. Texte reunite și prezentate de Allain Quella-Villéger. Prefață de Gabriel Badea-Păun. Traducere de Silvia Colfescu, București, Editura Vreimea, 2016.
- ***, *„Cu iubire tandră, Elisabeta”*. „Mereu al tău credincios, Carol”. *Correspondența perechii regale*, Volumul I. 1869-1888, Ediție critică și comentată, note și traducere din germană de Silvia Irina Zimmermann și Romanița Constantinescu. Transcriere după manuscrisul în limba germană, stabilirea textului, studiu introductiv și indice de Silvia Irina Zimmermann, București, Editura Humanitas, 2020.
- ZIMMERMANN, Silvia Irina, *Carmen-Sylva, Regina poetă. Literatura în slujba Coroanei*. Cu o prefață de Alțea Sa Regală Principele Radu al României. Traducere din limba germană de Monica Livia Grigore, Editura All, 2013.

³² *Ibidem*, p. 116.

³³ *Ibidem*, p. 116.

³⁴ *Ibidem*, p. 117.

³⁵ *Ibidem*, p. 117.

³⁶ *Ibidem*, p. 118.

³⁷ *Ibidem*, p. 118.

³⁸ *Ibidem*, p. 40.